

ПОНЯТТЄВИЙ АПАРАТ ПРОБЛЕМИ ГУВЕРНЕРСТВА В СУЧАСНОМУ ПРОСТОРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Демократизація та реформування освітньої системи України на сучасному етапі викликали до життя альтернативні (варіативні) форми навчання та виховання особистості, серед яких окреме місце належить гвернерству. Освітньо-виховна діяльність сучасного домашнього наставника має двоякий характер: з одного боку, устремління до європеїзації системи підготовки юної особистості до життя, її оновлення та вдосконалення відповідно до швидкоплинних вимог часу, а з іншого – необхідність збереження національної своєрідності освіти, яка повинна формувати не лише «громадянина світу», а й національно свідому людину, що забезпечуватиме зростання власної держави, народу. Утвердження гвернерства в системі освіти України ставить цілу низку важливих завдань, які слід вирішити найближчим часом.

Спрямованість державних заходів на забезпечення можливості отримання освіти у домашніх умовах сприяла відродженню інституту домашніх вихователів. Дошкільну освіту, що є фундаментом, первинною складовою частиною системи неперервної освіти, відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», можна отримати як у дошкільному закладі, так і в сім'ї.

Водночас традиційна система підготовки студентів факультетів дошкільної педагогіки до роботи у сім'ї не повною мірою враховує актуальні проблеми і соціальні орієнтири сучасної родини, особливості взаємодії педагога та сім'ї. Тому виникає суперечність між потребами сім'ї і недостатньою професійною компетентністю домашнього педагога.

Проблемі професійної підготовки вихователів присвячено багато досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів. Теоретичні та методологічні основи даної проблеми знайшли відображення у працях класиків педагогічної науки А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського; у наукових дослідженнях сучасних учених-педагогів і психологів А. Алексюка, Л. Артемової, І. Беха, А. Богуш, Л. Божович, Е. Вільчковського, О. Савченко, В. Семиченко, В. Сластьоніна, О. Щербакової. Окремих аспектам багатогранного і складного процесу розвитку професійної підготовки педагогів до роботи з сім'єю присвятили свої наукові праці О. Абдуліна, В. Гриньова, Т. Гущина, І. Зязюн, О. Семенов, Т. Шульга та інші. Вагомими стали праці О. Зверєвої, О. Корх-Черби, Т. Куликової, Є. Сарапулової, С. Теплюк.

Усі ці публікації свідчать про інтерес науковців та практиків до проблеми та на користь її подальшого вивчення.

Мета статті: обґрунтувати термінологічне поле гвернерства в

сучасному просторі дошкільної освіти.

Реалізація поставленої мети вимагає, на нашу думку, розв'язання таких завдань:

- 1) обґрунтувати актуальність порушеної проблеми;
- 2) з'ясувати персоналії у зазначеному аспекті дослідження;
- 3) розкрити зміст основних дефініцій «гувернер», «гувернерство».

Функціонує ряд дефініцій близьких за значенням, серед них: домашній вихователь, домашній педагог, домашній наставник, домашній учитель, гувернер, бонна, няня.

Слово «педагог» виникло у Стародавній Греції. У цій колісці людства у заможних сім'ях турботу про дітей покладали на більш-менш освічених рабів, які супроводжували дітей до школи. Удома раб слідкував за дитиною, охороняв її від небезпеки. Такого раба звали педагогом, що в перекладі з грецької мови (*paidagogos*) означало – «той, хто супроводжує дитину». Згодом педагог зі звичайного раба перетворюється на домашнього вихователя. Таким чином слово «педагог» втрачає своє первинне значення. Педагогами почали називати професійних вихователів, викладачів, вчителів [1, с. 9].

Словник-довідник з педагогіки так тлумачить це поняття: педагог (грец. *País* – дитя + *ago* – веду) – «особа, яка займається педагогічною діяльністю в галузі виховання та навчання (вчитель школи, вихователь дошкільного закладу чи дитячого будинку, викладач вищого навчального закладу) або займається розробкою проблем педагогіки як науки». Сучасний педагог повинен володіти високим рівнем професійної та загальнокультурної компетентності, мати здатність до функціональної адаптації в різноманітних сферах педагогічної діяльності, вміти самостійно проектувати та реалізовувати освітні програми різних рівнів та спрямованості [2, с. 256].

У давньоруській мові слово «вчитель» використовувалося у значенні «наставник на життєвому шляху, людина, яка проповідує «учіння», слово Боже». До вчителя учень мусив почувати глибоку повагу, вдячність. З часів Київської Русі найчастіше з рукопису в рукопис переписувалося «Слово про те, як не забувати вчителів своїх» Кирила Туровського: «Якщо ти навчився від простої людини, а не від ієрея, то тримай у своєму серці пам'ять про нього до кінця душі своєї...» [1, с. 9].

У «Тлумачному словнику живої російської мови» поняття «учитель» визначається як наставник, викладач [1, с. 10].

Наставник наставляє, як поводити себе, щоб стати справжньою людиною, тобто виховує. Викладач озброює дітей знаннями, допомагає оволодіти елементами різноманітних культур, людськими цінностями, тобто навчає [1, с. 10].

Ці дві складові частини (виховання та навчання) діяльності, які передають підростаючому поколінню суспільно-історичний досвід, формують ціннісні орієнтації, готують його до життя і праці, здійснює

одна особа – вчитель. Таким чином, у сучасному розумінні вчитель – це професія, змістом якої є навчання та виховання.

Серед тісно переплетених понять, які позначають педагогічну професію, гідне місце займає поняття «вихователь». Словник-довідник з педагогіки дає таке визначення поняття «вихователь» – «посадова особа, яка виховує в освітньому чи іншому дитячому закладі. Вихователями називають осіб, які працюють у дошкільних закладах. Основними вимогами до вихователя є: високі особисті моральні якості, уважне та турботливе ставлення до дітей, яке підкріплене вимогливістю до них та наявністю необхідних знань, умінь, здатністю організувати вихованців та допомогти в організації основних видів діяльності» [2, с. 48].

Вихователь – особа, яка здійснює виховання, приймає на себе відповідальність за умови життя і розвиток особистості іншої людини. Професія вихователя відома з часів античності. У періоди Середньовіччя та нового часу в деяких освітньо-виховних закладах (гімназіях, інститутах шляхетних дівиць, кадетських корпусах) виховні функції виконували особливі посадові особи – класні дами, класні наглядачі, наставники. До заможних сімей запрошувалися домашні вихователі, гувернери, бонни, няні.

Педагогічна енциклопедія тлумачить їх так: гувернер, гувернантка (від французького *gouvernante* – керувати) – «у дворянських сім'ях особи, яких наймали для виховання і початкового навчання дітей. Цей тип домашніх вихователів отримав поширення у Росії у XVIII–XIX століттях; запрошувалися гувернери переважно із-за кордону, головним чином із Франції» [3, с. 633].

С. Теплюк, яка займається проблемами інституту домашніх вихователів на сучасному етапі, дає таке визначення поняття «гувернер» – «це спеціаліст, який повинен володіти обширними знаннями про особливості розвитку дітей від віку немовляти до останнього класу початкової школи, володіє іноземною мовою, масажем, одночасно орієнтується в дитячих хворобах і взаємовідносинах з батьками, знає сучасні основи етики та етикету» [4, с. 112].

Довідкові видання так тлумачать поняття «домашній наставник» та «домашній учитель»: у Росії звання домашнього наставника могли отримати лише особи з вищою освітою; домашній учитель міг не мати вищої освіти, але мав витримати своєрідно організовані іспити у гімназії або у повітовому училищі. Присвоєння звань мотивувалося наглядом «сприяння загальним видам керівництва» і бажанням «забезпечити батьків у виборі благодійних для їх дітей керівників».

Поряд з цим функціонує поняття «домашня освіта». С. Гончаренко дає таке визначення: «домашня освіта – форма загальноосвітньої підготовки в умовах сім'ї. До становлення системи освіти (переважно у стародавні часи й у середньовіччя) відіграла істотну роль у забезпеченні станово-професійної наступності, в суспільствах з розвинутими освітніми

структурами могла зберігати своє значення як форма індивідуалізації і оптимізації навчання. Законом України «Про освіту» передбачається можливість одержання загальної (початкової, середньої) освіти у сім'ї з правом на державну атестацію» [5, с. 101].

У поняття «домашнє виховання» у різні історичні періоди вкладали різний зміст. Так, декілька джерел, у тому числі і матеріали I всеросійського з'їзду з питань сімейного виховання (1912 рік), дошкільне виховання ототожнювалося з сімейним вихованням. У виступах на з'їзді у термін «домашнє виховання» вкладався такий зміст, як навчання дітей різноманітним домашнім справам (готування їжі, прання, шиття), а матерів – «чим і як потрібно годувати дітей, як утримувати їх в чистоті та ін». Таким чином, зміст занять полягав у підготовці дитини до сімейного життя, до виконання домашніх справ [5, с. 101].

Педагогічний словник для молодих батьків визначає домашнє виховання як один із видів виховання дітей, яке здійснюється в умовах сім'ї до вступу дитини у школу. Характерним для домашнього виховання є домінуючий вплив батьків, бабусі, дідуся, інших членів сім'ї, майже повна відсутність форм суспільного виховання, впливу дитячого колективу, вихователів. Виховуючи дитину в домашніх умовах, батьки повинні дбати про її інтелектуальний розвиток; виховання почуттів дружби, доброти, милосердя, поваги до старших, уміння спілкуватися, формувати у дітей трудові навички та громадянські інтереси [6, с. 131].

Нині інститут домашніх вихователів переживає піднесення, що виявляється у збільшенні попиту на послуги домашніх педагогів, інтересу науковців до цього виду суспільного учіння, створенні освітніх закладів (відкриття нових спеціальностей на педагогічних факультетах) з підготовки домашніх вихователів, організації курсів з підготовки гувернерів.

Подальшої наукової розробки, на нашу думку, потребують питання професійної підготовки гувернерів на різних ступенях системи освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козлова С. А. Дошкольная педагогика : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Козлова С. А., Куликова Т. А. – 4-е изд., стер. – М. : Академия, 2002. – 416 с.
2. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Мижериков ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 448 с.
3. Педагогическая энциклопедия / под ред. И. А. Каирова : у 4-х т. – М., 1964.
4. Теплюк С. Кто он, сегодняшний гувернер? / С. Теплюк // Дошкольное воспитание. – 1995. – № 9. – С. 106–113.
5. Зверева О. А. Проблемы развития домашнего воспитания в России / Зверева О. А. // Дошкольное воспитание. – 1997. – № 3. – С. 100–103.
6. Педагогічний словник для молодих батьків. – К. : ДЦССМ, перевидання, 2003. – 348 с.